

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО:
Декан ІІ медичного факультету
Полковніков Ю.Ф.

«01» червня 2021 р.

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Соціальна медицина, громадське здоров'я: біостатистика
назва навчальної дисципліни

Підготовки	магістр педіатрії
Галузі знань	22 охорона здоров'я
Спеціальності	228 Педіатрія
Кваліфікації професійної	лікар педіатр

РОЗГЛЯНУТО на засіданні Ради Студентського Самоврядування Протокол №_01/06____ від «_01_»____06_____2021р.	РОЗГЛЯНУТО на засіданні спільної Вченої ради медичних факультетів Протокол №_9____ від «_01_»____06_____2021р.
--	--

Запоріжжя – 2021

1. Контактна інформація:

Викладач: асистент Бухало Ганна Олексіївна;

e-mail: anckapri4kina@gmail.com;

кафедра: соціальної медицини, громадського здоров'я, медичного та фармацевтичного права.

адреса: пр. Маяковського, 24.

2. Назва, код дисципліни і кількість кредитів.

Назва і код дисципліни: «Соціальна медицина, громадське здоров'я: біостатистика».

Кількість кредитів: 90 годин, з них лекцій – 18 год., практичних занять – 10 год., самостійної роботи – 62 год.; кількість кредитів ЄКТС – 3.

3. Семестр: 8. Кафедра соціальної медицини, громадського здоров'я, медичного та фармацевтичного права.

4. Пререквізити і постреквізити навчальної дисципліни

Дисципліні «Соціальна медицина, громадське здоров'я: біостатистика» має передувати вивчення філософії, соціології, біостатистики, загальної економіки.

Знання, здобуті при вивченні дисципліни «Соціальна медицина, громадське здоров'я: біостатистика» є обов'язковими для вивчення менеджменту, маркетингу, бізнес- планування, для застосування в практичній роботі лікаря та керівника медичного закладу.

4.1 Призначення навчальної дисципліни

Майбутньому фахівцеві варто вивчити саме цю навчальну дисципліну для вміння оцінювати стан здоров'я населення та вплив на нього різноманітних чинників, з'ясування змісту діяльності системі охорони здоров'я та її структурних елементів, усвідомлення свого місця в цій системі, отримання базових знань з організації охорони здоров'я. Отримані знання мають як світоглядне, так і практичне значення, оскільки значна частина отриманих навичок має використовуватись в роботі лікаря, а також керівників усіх рівнів.

Перелік компетенцій, яких набуває студент при вивченні дисципліни

Інтегральні: Здатність вирішувати типові і складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у професійній діяльності у галузі охорони здоров'я, або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальні:

- Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- Знання та розуміння предметної області та розуміння професії.
- Здатність до вибору стратегії спілкування; здатність працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії.
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність вчитися і бути сучасно навченим.
- Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.
- Здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо.

Спеціальні (фахові, предметні):

- Здатність до планування та проведення заходів профілактики хвороб серед населення, у т.ч. у співпраці з фахівцями громадського здоров'я.
- Здатність до розробки та впровадження систем моніторингу і оцінки ефективності інтервенцій профілактичних та діагностичних або скринінгових програм.
- Здатність до проведення аналізу діяльності системи охорони здоров'я, закладів, підрозділів чи фахівців охорони здоров'я.
- Здатність до обробки державної, соціальної та медичної інформації.
- Здатність до здійснення адвокації, комунікації, та соціальної мобілізації у сфері громадського здоров'я з використанням різних каналів та технік комунікації.

- Здатність визначати пріоритети у сфері охорони здоров'я, проводити оцінку потреб, розробляти та впроваджувати засновані на доказах стратегії та пропонувати науково обґрунтовані заходи.

4.2 Мета вивчення навчальної дисципліни

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна.

- отримання знань, навичок та набуття компетентностей з оцінки стану здоров'я населення та впливу на нього детермінант, оцінки ризику, а також розробки і впровадження профілактичних заходів, спрямованих на збереження, зміцнення здоров'я та соціального благополуччя населення.

Результати навчання для дисципліни.

- Аналізувати та оцінювати стан здоров'я населення.
- Аналізувати та оцінювати державну, соціальну та медичну інформацію з використанням стандартних підходів та комп'ютерних інформаційних технологій.
- Оцінювати вплив несприятливих чинників на стан здоров'я населення, (індивідуальне, сімейне, популяційне) в умовах медичного закладу за стандартними методиками, оцінювати ризик.
- Визначати пріоритети громадського здоров'я, проводити оцінку потреб, пропонувати науково обґрунтовані заходи та розробляти відповідні стратегії.
- Планувати заходи профілактики захворювань серед населення для запобігання поширеності захворювань.
- Здійснювати адвокацію, комунікацію, та соціальну мобілізацію у сфері громадського здоров'я з використанням різних каналів та технік комунікації.
- Формувати цілі та визначати структуру особистої діяльності на підставі результату аналізу певних суспільних та особистих потреб.
- Усвідомлювати та керуватися у своїй діяльності громадянськими правами, свободами та обов'язками, підвищувати загальноосвітній культурний рівень.

4.3 Завдання вивчення дисципліни

Конкретні завдання, що є наслідком мети вивчення навчальної дисципліни.

Для досягнення результатів, що складають мету вивчення дисципліни мають бути виконані наступні завдання:

1. Засвоєння тем практичних занять та здача підсумкового модульного контролю.
2. Засвоєння тем СРС та здача поточного контролю з кожної теми.

4.4 Зміст навчальної дисципліни

Зміст дисципліни - 32 теми:

Тема 1. Громадське здоров'я, функції та послуги.

Тема 2. Епіднагляд та оцінка стану здоров'я і благополуччя населення.

Тема 3. Здоров'я населення: основні детермінанти.

Тема 4. Медико-соціальні проблеми демографічних процесів.

Тема 5. Методика вивчення та оцінка основних демографічних показників природного руху населення. Аналіз демографічної ситуації.

Тема 6. Аналіз складу населення за віком, статтю, місцем проживання.

Тема 7. Старіння населення. Аналіз показників СОТЖ та демографічного навантаження.

Тема 8. Життя як цінність. Ставлення до смерті та помирання як моральна проблема.

Тема 9. Методика вивчення та оцінка показників малюкової смертності.

Тема 10. Методика вивчення та оцінка чинників, що впливають на здоров'я населення.

Тема 11. Захворюваність населення як медико-соціальна проблема.

Тема 12. Методика вивчення та оцінка показників загальної захворюваності.

Тема 13. Методика вивчення та оцінка показників захворюваності на найважливіші соціально значущі захворювання.

Тема 14. Методика вивчення та оцінка показників захворюваності з тимчасовою втратою працездатності.

Тема 15. Методологічні основи дослідження тягаря хвороб. Значення результатів для системи громадського здоров'я.

Тема 16. Медико-соціальні аспекти інвалідності. Методика розрахунку та аналіз показників інвалідності.

Тема 17. Комплексна оцінка здоров'я населення.

Тема 18. Аналіз показників фізичного розвитку.

Тема 19. Забезпечення стратегічного керівництва в інтересах здоров'я і благополуччя.

Тема 20. Методологія аналізу причин соціальної нерівності щодо здоров'я та його охорони.

Тема 21. Екологічне громадське здоров'я. Забезпечення захисту здоров'я населення, у т.ч. безпеки довкілля, праці, харчових продуктів тощо.

Тема 22. Надзвичайні ситуації у сфері громадського здоров'я. Біотероризм.

Тема 23. Стреси і конфлікти. Механізми захисту людей від дій стресу.

Тема 24. Морально-етичні та правові аспекти втручання в охороні здоров'я.

Тема 25. Профілактика та міжсекторальне співробітництво в системі громадського здоров'я.

Тема 26. Скринінгові програми раннього виявлення хвороб та чинників ризику.

Тема 27. Інформаційно-роз'яснювальна діяльність (адвокація) як складова частина медичної профілактики.

Тема 28. Промоція здоров'я. Види, форми та методи.

Тема 29. Комунікація та соціальна мобілізація в інтересах здоров'я.

Прес-релізи та зв'язок із засобами масової інформації.

Тема 30. Інформатизація громадського здоров'я. Медичні інформаційні системи в світі та в Україні.

Тема 31. Візуалізація й ефективне представлення даних про здоров'я.

Поширення і використання результатів.

Тема 32. Підсумковий модульний контроль.

Види навчальних занять: лекції (теми 1, 2, 4, 11, 25), практичні заняття (теми 5, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 28), самостійна робота студентів (теми 3, 6 – 8, 14, 15, 18 – 24, 26, 27, 29 – 32).

Форма навчання: денна.

Форма підсумкового контролю: залік.

Засоби діагностики успішності навчання: написання тестових, ситуаційних, творчих завдань, реферативні доповіді та презентації, питання до підсумкового модульного контролю.

Мова навчання: українська.

Перелік питань до підсумкового модульного контролю

1. Громадське здоров'я, функції та послуги.
2. Цільові підходи до визначення поняття «здоров'я». Показники здоров'я населення. Тягар хвороб.
3. Провідні групи чинників, що впливають на здоров'я населення, їх класифікація. Епіднагляд та оцінка стану здоров'я і благополуччя населення.
4. Предмет і зміст демографії, значення демографічних даних для практики охорони здоров'я. Джерела інформації, основні показники.
5. Народжуваність, показники в Україні. Чинники, що впливають на рівень народжуваності.
6. Смертність. Методика обчислення загального та спеціальних показників. Особливості та причини смертності в різних групах населення. Смертність немовлят. Провідні причини, чинники, які впливають на її формування. Медико-соціальні аспекти зниження смертності немовлят.

7. Середня очікувана тривалість життя (СОТЖ), взаємозв'язок з індексом розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Тенденції динаміки СОТЖ у різних регіонах світу, окремих країнах і в Україні. Врахування впливу «тягаря хвороб» на СОТЖ.
8. Захворюваність, її медико-соціальне значення. Методи вивчення, їх переваги та можливості. Міжнародна статистична класифікація хвороб, травм і причин смерті, принципи її побудови та значення.
9. Загальна захворюваність, джерела вивчення. Показники загальної захворюваності, особливості серед міського та сільського населення.
10. Інфекційна захворюваність: доцільність спеціального обліку, основні показники.
11. Захворюваність на найважливіші соціально значущі захворювання: перелік нозологічних форм, основні показники.
12. Госпіталізована захворюваність: поняття, основні показники.
13. Захворюваність з тимчасовою втратою працездатності, основні показники.
14. Поняття про типи патології населення. Їх характеристика. Провідні неінфекційні захворювання: хвороби системи кровообігу, злоякісні новоутворення, діабет, хронічні обструктивні хвороби легень, їх медико-соціальне значення.
15. Провідні чинники ризику неінфекційних захворювань: вживання тютюну, алкоголю, низька фізична активність, нераціональне харчування, метаболічні чинники ризику.
16. Туберкульоз як медико-соціальна проблема.
17. ВІЛ-інфекція/СНІД як медико-соціальна проблема.
18. Травматизм, медико-соціальне значення.
19. Фізичний розвиток. Критерії для вивчення біологічного та морфо-функціонального розвитку. Сучасні тенденції показників фізичного розвитку.
20. Інвалідність: основні причини інвалідності, групи інвалідності, чинники, що на неї впливають. Визначення та оцінка показників інвалідності.
21. Міжнародне здоров'я. Біотероризм.

22. Нерівність в здоров'ї населення та його охороні. Виявлення та скорочення.
23. Екологічне громадське здоров'я. Забезпечення захисту здоров'я населення, у т.ч. безпеки довкілля, праці, харчових продуктів.
24. Профілактика та міжсекторальне співробітництво в системі громадського здоров'я. Види профілактики. Профілактичні програми в охороні здоров'я. Скринінг.
25. Промоція здоров'я. Інформаційно-роз'яснювальна діяльність (адвокація) як складова частина медичної профілактики.
26. Комунікація та соціальна мобілізація в інтересах здоров'я.
27. Завдання та зміст роботи центрів громадського здоров'я, їх структурних підрозділів з профілактики та формування здорового способу життя, взаємодія з іншими закладами охорони здоров'я.
28. Морально-етичні аспекти втручань в охороні здоров'я.
29. Інформатизація громадського здоров'я. Медичні інформаційні системи.
30. Забезпечення стратегічного керівництва в інтересах здоров'я і благополуччя.

Індивідуальні завдання для виконання СРС*

1. Материнська смертність як важливий показник здоров'я населення: основні причини та тенденції в Україні.
2. Сучасна характеристика інфекційної захворюваності населення України: основні тенденції та проблеми. ВІЛ і СНІД в Україні: сучасна ситуація, шляхи подолання проблем.
3. Надзвичайні ситуації у сфері громадського здоров'я. Біотероризм.
4. Аналіз динаміки захворюваності на туберкульоз населення в Україні: основні тенденції та проблеми.
5. Сучасна характеристика захворюваності населення України на хвороби системи кровообігу: причини та наслідки сучасних тенденцій.
6. Сучасна характеристика захворюваності населення України на злоякісні

новоутворення: причини та наслідки сучасних тенденцій.

7. Вживання тютюну, алкоголю та наркотиків— соціальна та медична проблема суспільства: ситуація в Україні та шляхи її вирішення.

8. Аналіз динаміки захворюваності населення на цукровий діабет в Україні: основні тенденції та проблеми.

9. Аналіз динаміки показників травматизму в Україні та країнах світу. Особливості та види травматизації дитячого та дорослого населення.

10. Стан здоров'я населення, що постраждало внаслідок аварії на ЧАЕС – сучасні тенденції.

11. Профілактика та міжсекторальне співробітництво в системі громадського здоров'я.

12. Характеристика способу життя людини та його складових. Вплив способу життя, поведінкових чинників ризику на здоров'я населення України.

13. Характеристика стану довкілля та його складових. Вплив чинників довкілля на здоров'я населення України. Екологічне громадське здоров'я.

14. Промоція здоров'я. Інформаційно-роз'яснювальна діяльність (адвокація) як складова частина медичної профілактики.

15. 7 квітня – Всесвітній день здоров'я: гасло поточного року, заходи, що проводяться на відзначення Всесвітнього дня здоров'я в світі та Україні.

***Примітка.** Виконання СРС передбачає підготовку презентації на дану тему з обов'язковим виступом (захистом роботи) на практичному занятті.

5. Оцінювання

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні модулю (залікового кредиту) – **200 балів**, в тому числі за поточну навчальну діяльність – **110 балів**, за результатами модульного підсумкового

контролю – **80 балів**, додатково за індивідуальну роботу – **10 балів**.

Мінімальна кількість балів, яку може набрати студент, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці «3», на кількість тем у модулі. Студент допускається до підсумкового контролю при виконанні умов навчальної програми та в разі, якщо за поточну навчальну діяльність він набрав не менше 60 балів.

Залік здійснюється після завершення вивчення всіх тем модулю на останньому контрольному занятті. До ПМК допускаються студенти, які відвідали усі передбачені навчальною програмою з дисципліни аудиторні заняття та лекції та при вивченні модуля набрали кількість балів, не меншу за мінімальну.

6. Політика курсу: обов'язкове дотримання академічної доброчесності студентами, а саме:

- самостійне виконання всіх видів робіт, завдань, форм контролю, передбачених робочою програмою даної навчальної дисципліни;
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права при виконанні самостійної роботи студентів;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної діяльності, використані джерела інформації.

7. Список основної і додаткової літератури:

Основна:

1. Програма вивчення навчальної дисципліни «Соціальна медицина, громадське здоров'я» для студентів вищих медичних закладів освіти III – IV рівнів акредитації, К.,

2018. –41с.

2. Громадське здоров'я: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів / В.Ф. Москаленко, О.П. Гульчій, Т.С. Груздева та ін.. – Вид.3 – Вінниця, 2013 – 560с.
3. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я. / За ред. В.В. Руденя. – Львів, 2004.
4. Посібник із соціальної медицини та організації охорони здоров'я. Підручник за ред. Ю.В. Вороненка. К, –Здоров'я. - 2002.
5. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / Під заг. ред. Ю.В. Вороненка, В.Ф. Москаленка. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 359 с.
6. Орлова Н.М. Медико-статистична інформація та статистичні методи аналізу // Управління закладом охорони здоров'я, 2007 № 6. – С. 49-56.
7. Економічний аналіз використання ресурсів в системі охорони здоров'я / В.Д.Парій, Ю.М.Сафонов, Н.М. Захарова та ін. / За загальною редакцією професора В.Д. Парія /. Навч. посібн. – Житомир: «Полісся», 2015. – 148 с.
8. Тестові завдання із соціальної медицини, організації охорони здоров'я та біостатистики: Навч. посібник для студентів медич. ф-тів / За ред. В. А. Огнева. — Харків: Майдан, 2005. — 304 с.
9. Методичні вказівки для студентів до практичного заняття по темі: «Промоція здоров'я»/ під редакцією В.А.Огнев ,А.М. Зінчук -ХНМУ, 2008.
10. Рудень В.В., Коляда І.І., Тімченко Н.Ф. Про сутність методу Стратегії високого ризику в первинній профілактиці неінфекційної патології в Україні // Україна. Здоров'я нації, 2014. С.50.
11. Збірник тестових завдань для підготовки до медичного ліцензійного іспиту. "Крок-2. Загальна лікарська підготовка" за навчальною дисципліною "Соціальна медицина, економіка та організація охорони здоров'я": навч. метод. посібник для студентів VI курсів мед. фак. вищ. мед. навч. закладів III-IV рівнів акредитації / Львів. держ. мед. ун-т ім. Д.Галицького; Упоряд.: В.В. Рудень, В.І. Дячишин. - Л., 2003. - 66 с.
12. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я : посібник для позааудиторної самостійної підготовки до практичних занять / В.В. Рудень. – Львів, 2004. – 595 с.

Додаткова:

13. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Поточна редакція від 01.01.2020.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
14. Основи законодавства України про охорону здоров'я //Відомості Верховної Ради України. - 1993. Редакція від 23.04.2021.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
15. Загальна декларація прав людини. Прийняття від 10.12.1948 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
16. Наказ МОЗ України від 08.08.2006 р. №545 „Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті”(редакція від 01.10.2020).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1150-06#Text>
17. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» (редакція від 01.08.2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
18. Наказ МОЗ України № 1066 від 01.06.2021 «Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність та проведення їхньої перевірки».
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-21#Text>
19. Наказ МОЗ України від 26 січня 2018 року № 157 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України».
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0182-18#Text>
20. Наказ МОЗ України від 04.01.2018 № 13 «Про деякі питання застосування

Україномовного варіанту Міжнародної класифікації первинної медичної допомоги (ICPC-2-E)».

<https://moz.gov.ua/en/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04012018--13-pro-dejaki-pitannja-zastosuvannja-ukrainomovnogo-variantu-mizhnarodnoi-klasifikacii-pervinnoi-medichnoi-dopomogiicpc-2-e>

21. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (редакція від 05.08.2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

22. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (редакція від 31.12.2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

23. Постанова КМУ від 3 грудня 2009 р. «Питання медико-соціальної експертизи». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF#Text>

24. Лехан В.М., Іпатов А.В., Губар І.О., Максименко О.П., Борвінко Е.В. Методика обчислення глобального тягаря хвороб для інтегрованої оцінки стану здоров'я населення: Інформаційний лист про нововведення в системі охорони здоров'я № 204 - 2002 // Главврач, 2003. - №4.

25. Соціальна гігієна і організація охорони здоров'я / під. ред. А.Ф. Серенко, В.В. Єрмакова - 2-е видання. - Г.: Медицина, 1984.

26. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я: підручник / за ред. Н.І. Кольцової, О.З. Децик. - 2-ге видання, перероб. і доповнено. – Івано Франківськ, 2000.

27. Рудень В.В., Коляда І.І., Тімченко Н.Ф. Про сутність методу Стратегії високого ризику в первинній профілактиці неінфекційної патології в Україні // Україна. Здоров'я нації, 2014.

28. Москаленко В.Ф., Груздєва Т.С., Іншакова Г.В. Право на охорону здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та європейського рівня. - Контраст, 2006. - 296 с.

29. Сімейна медицина. Книга I «Організаційні основи сімейної медицини / За ред. В.Ф. Москаленка, О.М. Гиріної. Підручник, - К.: «Медицина», 2007. - 392 с.

30. Як організувати систему надання первинної медичної допомоги на місцевому рівні. Операційне керівництво / Баценко Д., Брагінський П., Бучма М. та ін. Міністерство охорони здоров'я України, Проект USAID «Реформа ВІЛ-послуг у дії», ТОВ «Агентство «Україна» К., 2018. 368 с.

31. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Генеральна асамблея ООН. 16.12.1966 р. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU66005U.html

Інформаційні ресурси:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
- <https://moz.gov.ua/>
- <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- <https://academy.nszu.gov.ua/>
- <https://nszu.gov.ua/>
- http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU48001D.html
- Всесвітня організація охорони здоров'я www.who.int
- Європейська база даних «здоров'я для всіх» www.euro.who.int/ru/home
- Кохрейнівський центр доказової медицини www.cebm.net
- Кохрейнівська бібліотека www.cochrane.org
- Національна медична бібліотека США – MEDLINE www.ncbi.nlm.nih.gov/PubMed
- Канадський центр доказів в охороні здоров'я www.ccche.net
- Центр контролю та профілактики захворювань www.cdc.gov
- Центр громадського здоров'я МОЗ України www.phc.org.ua
- Українська база медико-статистичної інформації «Здоров'я для всіх»:

<http://medstat.gov.ua>

- British Medical Journal www.bmj.com
- Evidence-Based Medicine www.evidence-basedmedicine.com
 - Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського - <http://www.dnpb.gov.ua/>
 - Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету - <http://libr.knmu.edu.ua/index.php/biblioteki>
 - Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського - <http://www.nbuv.gov.ua/>
 - Національна наукова медична бібліотека України - <http://www.library.gov.ua/>
 - Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка - <http://korolenko.kharkov.com>
 - <https://www.zoda.gov.ua>